

UNELE ASPECTE PRIVIND ACȚIUNILE ORGANIZAȚIILOR EVREIEȘTI INTERNAȚIONALE ÎMPOTRIVA GUVERNULUI GOGA-CUZA – (I)*

Guvernul Goga-Cuza s-a aflat la conducerea țării în perioada cuprinsă între 28 decembrie 1937 și 10 februarie 1938. În scurtă sa existență, guvernul Goga-Cuza a încercat să rezolve „problema evreiască” din societatea românească, dar a întâmpinat o puternică rezistență din partea organizațiilor evreiești internaționale. Ne propunem să prezentăm modul în care s-a organizat „reacția evreiască internațională” împotriva guvernului Goga-Cuza. În acest sens, considerăm important să arătăm care au fost personalitățile și organizațiile evreiești cu rol important în organizarea „reacției evreiești” și mai ales, care au fost motivele pentru care Franța și Marea Britanie au intervenit pentru înlăturarea guvernului Goga-Cuza. Considerăm util demersului nostru să explicăm cum s-a ajuns la formarea guvernului Goga-Cuza; în ce a constat legislația antievreiască promovată de guvern; care a fost rolul guvernului condus de Octavian Goga în realizarea intenției lui Carol al II-lea de a instaura un regim politic autoritar.

În ceea ce privește documentarea pentru realizarea subiectului propus, aceasta a avut la bază valorificarea informațiilor din presa vremii, din memoriile, jurnalele sau însemnările unor oameni politici contemporani evenimentelor. Utile ne-au fost, de asemenea, folosirea unor documente publicate și consultarea unor lucrări generale ale unor istorici consacrați, care ne-au întregit înțelegerea și argumentațiile necesare realizării demersului nostru.

Alegerile parlamentare din decembrie 1937 s-au desfășurat într-o stare de confuzie și nu au putut oferi o soluție pentru criza în care ajunsese regimul politic din România. Rezultatele acestor alegeri¹ au fost într-adevăr surprinzătoare: nici un partid nu a obținut cel puțin 40% din totalul voturilor și în acest fel, legea primei electorale din 1926 a fost pentru prima dată inoperabilă²; guvernul condus de Gheorghe Tătărescu a obținut doar 35,9% din totalul voturilor și în acest fel, a pierdut alegerile: a fost un semnal că cetățenii au sancționat politica promovată de acesta timp de patru ani, în care a devenit mai mult un guvern personal al regelui Carol al II-lea; pe de altă parte, speranțele puse în cartelul încheiat cu *Partidul Naționalist Democrat*, *Frontul Românesc* și *Partidul German* s-au dovedit a fi neîntemeiate și nu au făcut decât să tensioneze relațiile dintre „tinerii” și „bătrânii” liberali, ceea ce evident și-a pus amprenta asupra rezultatului *Partidului Național Liberal* în alegeri.

Partidul Național Țărănesc nu a obținut succesul scontat: cu 20,4% din totalul voturilor nu putea emite, cu temei, pretenția de a i se încredința puterea. Tactica urmată în cei patru ani de opoziție, plină de inconsecvențe, puternicele contradicții interne și-au pus amprenta asupra activității partidului în timpul campaniei electorale, slăbindu-i capacitatea de acțiune. Pactul de neagresiune, pe care Iuliu Maniu l-a încheiat cu Corneliu Zelea Codreanu, a fost o greșeală tactică, care a creat confuzie în rândul electoratului, în avantajul imediat și în mod evident al legionarilor și nicidecum al național-țărăniștilor. Iuliu Maniu a subestimat forța *Gărzii de Fier*, în măsura în care a supraevaluat rolul lui Gheorghe Tătărescu în cadrul manevrelor lui Carol al II-lea.

Partidul Total pentru Țară s-a situat pe locul al treilea, cu 15,5% din totalul voturilor, iar *Partidul Național Creștin* a obținut 9,15% din voturi. Rezultatele obținute de cele două organizații politice de dreapta întreceau pe cele ale *Partidului Național Țărănesc*, deși acesta era perceput ca principala forță democratică din țară. Acest lucru confirma o dispersare a opțiunilor electoratului și o orientare semnificativă spre naționalism. Încurajată de rezultatul obținut în

* Partea a II-a a acestei contribuții va apare în numărul următor al *AMS* – Botoșani.

¹ *MOR*, nr. 301 din 30 decembrie 1937.

² Stelu Șerban, *Elite, partide și spectru politic în România interbelică*, Edit. Paideia, București, 2006, p. 66.

alegeri, *Garda de Fier* amenința cu schimbarea regimului politic și cu schimbarea orientării politicii externe a României, ceea ce a creat, într-o bună parte din opinia publică, o stare de profundă îngrijorare. Regele Carol al II-lea a știut să exploateze această stare de spirit și să imprime vieții politice un curs nou în funcție de propriile interese. Rezultatul alegerilor parlamentare din decembrie 1937 a oferit regelui șansa de a face pasul decisiv spre atingerea obiectivului său politic: preluarea controlului vieții politice românești și instaurarea unui regim de autoritate. Carol al II-lea a avut capacitatea de a valorifica această șansă pentru a impune o soluție convenabilă pentru el și camarila sa³.

Carol al II-lea a hotărât încredințarea mandatului lui Octavian Goga – președintele *Partidului Național Creștin*. Despre modul în care s-a ajuns la formarea guvernului condus de Octavian Goga, deosebit de utile sunt însemnările făcute de Armand Călinescu, om politic remarcabil, direct implicat în aceste evenimente. La 23 decembrie 1937, Armand Călinescu nota: “Văd pe generalul Condeescu și îi spun să transmită Rex că sunt același devotat al Coroanei, nu din platitudine, ci din convingere. La ora 3 Condeescu mă cheamă la el. Găsesc pe Urdăreanu, care luase masa împreună și cu Goga (între timp) plecat. Urdăreanu îmi cere cuvântul de onoare asupra discrețiunii celor ce-mi va comunica. Partidul Național Țărănesc nu va mai fi chemat la guvern cât va fi regele, să știu că Rex va lupta până la ultima limită. S-a hotărât să constituie imediat un guvern Goga cu concursul meu, Ghelmegeanu și Potârcă. Mă întreabă dacă primesc Ministerul de Justiție”⁴. Armand Călinescu s-a declarat de acord, cu condiția ca regele să fie ferm până la capăt, ca guvernul să fie compus din oameni serioși și ca în program să figureze și satisfacerea intereselor țărănimii.

În noaptea de 23/24 decembrie 1937 Armand Călinescu a avut o discuție cu Octavian Goga în locuința lui Condeescu, care i-a prezentat programul pe care-l discutasese cu regele. A doua zi, Ernest Urdăreanu l-a întrebat dacă s-au înțeles, deoarece guvernul urma să se constituie peste câteva zile. La 26 decembrie 1937, a avut loc o întâlnire în trei: Ernest Urdăreanu, Octavian Goga, Armand Călinescu, în cadrul căreia s-a stabilit formula de colaborare și componența guvernului. În ziua următoare, Carol i-a primit succesiv pe Octavian Goga, generalul Ion Antonescu și A.C. Cuza, rezolvând ultimele probleme privind structura noului cabinet⁵. Deoarece nu câștigase alegerile, la 28 decembrie 1937, Gheorghe Tătărescu a prezentat demisia guvernului său. Câteva ore mai târziu, Octavian Goga era însărcinat oficial cu formarea noului cabinet, fără ca regele să mai procedeze la obișnuitele consultări cu președinții partidelor politice, ceea ce însemna că și-a impus voința.

Prin numirea noului guvern Goga-Cuza, regele Carol al II-lea a urmărit mai multe obiective: în mod evident, a vrut să se folosească de un partid slab, fără aderențe la mase, care putea fi ușor strunit și la nevoie înlăturat; a intenționat să dea satisfacție curentului de dreapta și în acest fel, să evite chemarea Gărzii de Fier la putere. De asemenea, regele a urmărit să evite chemarea lui Iuliu Maniu la guvern; să spargă din punct de vedere organizatoric *Partidul Național Țărănesc*; să adâncească disensiunea dintre partidele politice democratice, pentru a le compromite și mai mult; să imprime un nou curs politicii interne care să asigure climatul propice instaurării unui regim de autoritate. În plus, având în vedere devotamentul lui Octavian Goga, de atâtea ori exprimat față de monarhie, era limpede că formarea noului guvern marca încă un pas important pe calea creșterii rolului regelui în viața de stat⁶.

Guvernul Octavian Goga nu aparținea *Partidului Național Creștin*. Principalele ministere – Interne, Justiție, Externe – se aflau în mâinile unor persoane care nu făceau parte din acest partid, dar aveau de îndeplinit un rol bine definit: de exemplu, Armand Călinescu prelua Ministerul de Interne, ceea ce sublinia voința regelui de a lua măsuri ferme împotriva legionarilor, iar numirea lui Istrate Micescu la conducerea Ministerului de Externe demonstra hotărârea lui Carol al II-lea de a menține orientarea tradițională a României spre Franța și

³ Ioan Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, vol. III, Carol al II-lea, EE, București, 2004, p. 220.

⁴ Armand Călinescu, *Însemnări politice*, p. 362.

⁵ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 221.

⁶ *Ibidem*.

Marea Britanie. Guvernul Goga era expresia voinței regelui, pe care acesta a și declarat-o public: „Este guvernul meu și trebuie să aibă aprobarea mea. În ziua în care n-aș fi mulțumit de felul în care guvernează, voi cere o schimbare”⁷.

Constituirea guvernului Octavian Goga a fost o surpriză pentru opinia publică. Partidele de opoziție, prin reprezentanții lor, au avut o atitudine critică față de guvern. Iuliu Maniu, președintele *Partidului Național Țărănesc* considera că guvernul Goga era „o sfidare la adresa națiunii” și declara cu toată fermitatea că: „Va trebui să luptăm pentru înlăturarea unui guvern personal pus în fruntea țării”⁸. Pe o atitudine mai rezervată s-a aflat președintele *Partidul Național Liberal*, C.I.C. Brătianu, care făcea cunoscut că: „neînțelegând să facă dificultăți acestui guvern, este decis a rămâne apărătorul hotărât și credincios al guvernelor pe temeiul strictei legalități și al respectării neștirbite a normelor constituționale”⁹. La rândul său, Corneliu Zelea Codreanu considera că aducerea *Partidului Național Creștin* la putere era „un act ostil împotriva legionarilor” și o „manevră a regelui Carol al II-lea împotriva *Gărzii de Fier*”¹⁰.

În ultimele zile ale anului 1937 și prima decadă a lunii ianuarie 1938, s-au produs importante mutații în cadrul partidelor politice. Un aspect important îl constituie excluderea sau diminuarea pozițiilor grupărilor procarliste în marile partide democratice. Astfel, din *Partidul Național Țărănesc* au fost eliminați, la 29 decembrie 1937, cei care intraseră în guvernul Goga, punându-se deschis în slujba planurilor autoritare ale regelui: Armand Călinescu, Virgil Potârcă, Dinu Simian, V. Rădulescu-Mehedinți¹¹. Se cuvine remarcat faptul că nu întreaga grupare centristă a părăsit *Partidul Național Țărănesc*, astfel încât M. Ralea, M. Ghelmegeanu, Grigore Gafencu, N. Costăchescu au continuat să exercite, din interiorul partidului, presiuni asupra lui Iuliu Maniu, în sensul ruperii oricărei legături cu Codreanu și a încetării, sau măcar a diminuării, atacurilor împotriva regelui. De asemenea, în ziua de 10 ianuarie 1938 s-a realizat fuziunea *Partidului Național Liberal* cu *Partidul Național Liberal – Gheorghe Brătianu*¹²; acesta a devenit vicepreședinte al *Partidului Național Liberal*, poziție superioară celei deținute de Gheorghe Tătărescu, secretar general al partidului. În acest fel, s-a consolidat gruparea ostilă tendințelor autoritare ale regelui și care milita pentru menținerea regimului democratic. Subliniind semnificația fuziunii, C.I.C. Brătianu aprecia că ea a dus la întărirea rolului *Partidului Național Liberal* ca „factor indispensabil în funcționarea regimului parlamentar”¹³.

Mișcarea legionară se bucura de o reală ascensiune în viața politică a țării. Corneliu Zelea Codreanu anunța decizii spectaculoase, între care constituirea „Corpului Militar Moța-Marin”, la 13 ianuarie 1938, sugera că se pregătește să preia puterea, iar afirmațiile sale dădeau fiori oamenilor politici: „Îndată ce vom fi stăpâni pe țară, vom pune pe politicienii care au contribuit să aducă România în mizeria în care se află, să construiască o autostradă de la București la Berlin”¹⁴. Puternica ascensiune a *Mișcării legionare* a determinat o regroupare a forțelor politice interne, precum și intervenția guvernelor de la Paris și Londra pentru evitarea unei eventuale orientări a României spre Germania și Italia, anunțată de legionari. Din dorința de a se menține regimul democratic și a politicii externe tradiționale, s-a produs o ameliorare a relațiilor dintre partidele politice democratice, în principal între *Partidul Național Țărănesc* și *Partidul Național Liberal*, care au adoptat o atitudine de condamnare energică a legionarilor și de colaborare în vederea găsirii unei soluții de rezolvare a crizei politice în care se afla țara.

⁷ *Viitorul* din 3 ianuarie 1938.

⁸ *Dreptatea* din 4 ianuarie 1938.

⁹ *Viitorul* din 12 ianuarie 1938.

¹⁰ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 222.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Viitorul* din 13 ianuarie 1938.

¹⁴ Vezi: Adrian Gabriel Lepădatu, *Mișcarea legionară: între mit și realitate*, Edit. Cartier, București, 2005.

Deși nu reprezenta numai *Partidului Național Creștin*, guvernul Goga-Cuza a început să pună în practică programul partidului, așa cum fusese el conceput în anul 1935¹⁵. Programul cerea măsuri concrete pentru a evidenția superioritatea elementului etnic românesc, prin anularea emancipării evreilor, a dreptului acestora la muncă, precum și a înlăturării influenței lor asupra societății românești. Într-un articol publicat în *Porunca Vremii*, A.C. Cuza exprima hotărârea de a îndeplini programul partidului: „Sub nici un motiv nu vom renunța la cel mai mic paragraf din platforma noastră. Am jurat ...în fața lui Dumnezeu... de a înapoia România românilor. Vom sta fără compromisuri pe baricadele de pe care am luptat în decurs de cincizeci de ani”¹⁶. Octavian Goga, ca un prizonier al propriului trecut, credea că are misiunea de a repara „o lume românească bună pe care străinii au stricat-o”; o lume care a suferit mult, a fost redusă la tăcere și a tăcut, dar care a fost cucerită de ideea națională, învingătoare prin venirea la putere a *Partidului Național Creștin* „după o perioadă de aparentă slăbiciune a sistemului vital al statului”. În platforma program a guvernului, O. Goga sublinia că „Suferința, durerea și exploatarea pe care românii le-au îndurat...au determinat renașterea unui stat conștient de importanța lui, mândru și poruncitor”. „Noi reprezentăm ideea de despăgubire a națiunii (românești)...pe care universul românesc o cere”. De altfel, Goga a prezentat venirea lui la putere ca o „regenerare” a României, obținută în urma „unui val de protestare împotriva străinismului cotropitor”, „Vrem România românilor. Acest strigăt e certificatul de naștere al guvernului național-creștin”¹⁷. Scopul guvernului era să introducă pecetea dominației etnice românești în viața publică, „creând o civilizație proprie”, purificată de evrei și de concepțiile lor „dăunătoare”¹⁸.

Orientarea guvernului a primit sprijinul lui Carol al II-lea. El a revenit la argumentul că România a fost invadată „de cel puțin 250.000 de evrei care nu constituie un element pozitiv” și a explicat pe larg corespondentului ziarului *Daily Herald* că l-a numit pe Goga „întrucât în România spiritul publicului tinde spre naționalism”, că românii au „sentimente antisemite puternice” și că „problema evreiască constituia principala problemă internă a statului”¹⁹. În scurta lui existență, guvernul Goga-Cuza a reușit să creeze un întreg sistem de comunicate, ordonanțe, declarații, discursuri și măsuri administrative. În mare parte, acestea erau orientate împotriva evreilor. Wilhelm Filderman a caracterizat acest sistem drept „legi care interzic și legi care constrâng, care se completează una pe cealaltă, încât nu are importanță în ce parte va suci judecătorul codexul de legi, întotdeauna va găsi paragraful potrivit care să-l găsească vinovat pe evreu și să salveze România”²⁰. Octavian Goga nu s-a referit la evrei ca fiind una din minoritățile naționale, de care a promis să nu se atingă, ci ca la refugiați și străini. Evreii au fost trecuți în categoria „oamenilor care nu sunt români”, deși într-un discurs din 2 ianuarie 1938, publicat în ziarul *Timpu*, Octavian Goga afirma că: „toți cei care aparțin minorităților care s-au integrat prin gândirea și faptele lor în concepția statului românesc, se vor putea bucura de drepturile lor cetățenești și vor putea păstra specificul originii etnice”.

Și în concepția ministrului Muncii, Gheorghe Cuza, trebuiau considerați români numai „românii de origine etnică română, românii cu suflet românesc, cu sânge românesc și nu pe cetățenii români”²¹. De aici și motivația măsurilor antievreiești: „Străinii au acaparat cele mai importante ramuri ale industriei noastre, cum sunt: fierul, minele și petrolul. Din cei 18 milioane de locuitori care trăiesc în România, un milion și jumătate sunt evrei. Eu intenționez să-i îndepărtez pe evrei, corespunzător principiului “România românilor!”. Voi acționa ca

¹⁵ Cristian Sandache, *Unele considerații privind discursul antisemit în România interbelică*, în *SAHIR*, vol. VII, Edit. Hasefer, București, 2002, p. 233.

¹⁶ *Apud* Jean Ancel, *Contribuții la istoria României, Problema evreiască (1933-1944)*, vol. I, Edit. Hasefer, București, 2001, p. 67.

¹⁷ *Ibidem*, p. 166.

¹⁸ Cristian Sandache, *op. cit.*, p. 235.

¹⁹ Jean Ancel, *op. cit.*, p. 68.

²⁰ Filderman, *Memorii*, p. 668.

²¹ *Adevărul* din 30 decembrie 1937.

toate posturile ocupate acum de evrei să treacă în mâinile românilor”²². Guvernul condus de Octavian Goga, al cărui program se identifica cu cuvântul de ordine al președintelui său, „România, românilor!”, a făcut din antisemitism esența politicii sale, așa cum observa Blondel, ambasadorul Franței la Roma, raportând conținutul interviurilor cu Octavian Goga, A.C. Cuza și Corneliu Zelea Codreanu, la 16 ianuarie 1938²³.

Considerăm util demersului nostru să arătăm care au fost măsurile antievreiești pe care guvernul Goga-Cuza le-a aplicat în scurta sa existență. În acest fel, avem posibilitatea de a înțelege care au fost măsurile aplicate care au produs și consecințe asupra evreilor din România. Nu este lipsit de importanță faptul că multe măsuri antievreiești au fost anunțate chiar de conducătorii guvernului, în contextul unor interviuri și declarații în presă. Acestea au avut un impact imediat în masa populației evreiești, motivând îngrijorarea lor și inițiativele conducătorilor organizațiilor evreiești din România. Pe de altă parte, disocierea măsurilor care au fost „trâmbițate” și au creat impresii și îngrijorări, de cele care au fost aplicate și și-au produs efectul asupra unor categorii aparținând evreilor este necesară, pentru a evalua corect susținerea unei puternice reacții evreiești interne și internaționale. Una din primele măsuri antievreiești luate a fost aceea de a „naționaliza” presa: ziarele *Dimineața*, *Adeverul*, *Lupta*, redactate sau conduse de ziariști de origine evreiască, precum Constantin Graur, Saniel Labin, Emil Fagure au fost suprimate, începând din 30 decembrie 1937, „pentru a îndepărta de spiritul public românesc acțiunile dăunătoare ale anumitor tendințe distructive care, neavând nici o înrudire cu tradițiile presei românești, au ruinat sănătatea morală a țării”²⁴. Adversitatea împotriva acestor ziare era provocată de lupta acestora împotriva naționalismului extremist și de sprijinul consecvent pe care l-au demonstrat față de puterile occidentale democratice și de valorile lor, precum și de respingerea orientării pronaziste.

De altfel, figura ziaristului evreu care-l cumpără pe politicianul român, îl șantajează sau îl folosește în scopurile „evreimii internaționale” a constituit o temă de succes în propaganda naționalistă. Goga a motivat suspendarea ziarelor evreiești prin faptul că acestea erau: „corpuri străine în moștenirea gândirii națiunii, care nu trebuie deranjată în chinurile creației prin intervenții subversive sau îndoielnice”. Octavian Goga introducea un nou tip de cenzură, prin care urmărea „înlăturarea din prima clipă a tuturor obstacolelor care există împotriva ideii național-creștine...și din recunoașterea că dirijarea conștiinței naționale constituie o problemă familiară pentru poporul care alcătuiește statul”²⁵. Guvernul condus de Octavian Goga a hotărât retragerea permiselor de liberă circulație pe căile ferate române pentru ziariștii evrei. Această măsură nu a afecta populația evreiască în general, ci doar un număr de 120 de ziariști evrei, lista cuprinzând numele acestora fiind publicată în presă²⁶. Însă guvernul gândea măsuri mult mai dure împotriva ziariștilor evrei: intenționa realizarea unui proiect de lege care să permită exercitarea profesiei de ziarist numai celor de „sânge românesc”²⁷. Goga făcea publică intenția ca: „Presa românească nu va mai fi redactată decât de români de origine etnică românească. Minoritarii nu vor mai avea dreptul să scoată ziare decât pentru cititorii minoritari, fără a se interesa de chestiunile care privesc națiunea dominantă sau celelalte minorități. Ziarele care nu vor respecta această reglementare vor fi suspendate”²⁸. Intențiile declarate de a condiționa exercitarea profesiei de ziarist și de a interzice activitatea editorilor evrei, deoarece „otrăvesc sufletul românesc”, l-au determinat pe Wilhelm Filderman să ia atitudine și să demonstreze că editorii evrei au întemeiat această ramură în România și că multe din cărțile lui Nicolae Iorga au fost tipărite în editurile evreilor²⁹.

²² *Curentul* din 2 ianuarie 1938.

²³ Carol Iancu, *Evreii din România de la emancipare la marginalizare. 1919-1938*, Edit. Hasefer, București, 2000, p. 256.

²⁴ *Universul* din 1 ianuarie 1938.

²⁵ Jean Ancel, *op. cit.*, p. 75.

²⁶ *Universul* din 1 ianuarie 1938.

²⁷ *Timpul* din 1 ianuarie 1938.

²⁸ *Universul* din 1 ianuarie 1938.

²⁹ Filderman, *Memorii*, p. 662.

Alte decizii ministeriale urmăreau destituirea evreilor din toate funcțiile publice. Ca urmare a dispozițiilor luate de ministrul Gheorghe Cuza, toate administrațiile care depindeau de Ministerul Muncii și Asigurărilor Sociale trebuiau să întocmească liste cu funcționarii de origine străină. Aceștia urmau să fie „disponibilizați și înlocuiți cu funcționari români”³⁰. Efectul unei asemenea decizii s-a produs în special asupra medicilor și avocaților evrei, dar nu a fost de durată și nici nu a afectat marea masă a populației evreiești. Chiar dacă apreciem că decizia ministerială dată de ministrul Gheorghe Cuza nu a afectat marea masă a populației evreiești, trebuie să precizăm că aceasta permitea unele abuzuri ale unor instituții, cu efecte periculoase pentru evoluția chiar a naționalismului românesc. De exemplu: Consiliul Asociației avocaților din București, a hotărât excluderea oficială din Baroul Capitalei a celor 1540 de avocați evrei înscrși³¹. Noutatea nu consta în încercarea de a-i exclude pe evrei din baroul de avocați ci în faptul că pentru prima dată se lua o hotărâre de excludere colectivă a 1540 de avocați, pe motivul că sunt evrei și nu din cauza unei inadvertențe în diplome sau autorizații. Justificarea măsurilor antievreiești pe baze rasiale anula susținerea naționalismului românesc pe suportul ideii naționale.

Prin circulare transmise în prefecturile de județe, erau anulate și autorizațiile date evreilor pentru vânzarea produselor monopol de stat: tutun, țigări, chibrituri. Asemenea autorizații au fost acordate unor evrei răniți în război sau văduve ale celor căzuți în război. O. Goga aducea la cunoștință că evreii „vor fi înlocuiți cu invalizi de război români”. Tot astfel, întreprinderile având capital sau folosind personal evreiesc au fost înlăturate de pe piețele în care statul era una din părți, client sau furnizor. Au fost create comisii speciale pentru a epura din punct de vedere național comerțul, industria și meșteșugurile. Au fost numiți, de asemenea, comisari ai guvernului pe lângă întreprinderile private aparținând minorităților, pentru „a supraveghea aplicarea legii privind protecția muncii naționale”³². Consiliile comunale au fost dizolvate pentru a-i îndepărta pe evrei din toate funcțiile. Ministrul Cultelor a ordonat expulzarea rabinilor care nu sunt cetățeni români, iar ministrul Instrucțiunii Publice a interzis predarea religiei evreiești în școlile de stat. Ministerul Muncii a decretat interdicția oricărui evreu de a angaja sau de a pășra în slujba sa o servitoare creștină care nu a atins vârsta de patruzeci de ani, decizie motivată prin faptul că „patronii care angajează ca servitoare tinere românce, o fac pentru a le lua nevinovăția”. Această ordonanță, care insulta grav populația evreiască prin motivația aplicării ei, a provocat exprimarea unor nemulțumiri chiar din partea românilor, care aveau nevoie de un loc de muncă. Ordonanțele, deciziile, măsurile administrative enunțate mai sus, au fost publicate sau transmise în teritoriu prefecturilor de județe, însă nu a fost timp pentru aplicarea lor și ca urmare, nu și-au produs efectul asupra populației evreiești.

Decretul-lege asupra revizuirii cetățeniei, promulgat la 21 ianuarie 1938³³, reprezintă cea mai importantă inițiativă antievreiască a guvernului Goga. Acest decret-lege prevedea la art. 1 că: „se vor revizui înscrierile în registrul de naționalitate, cum și înscrierile în registrele privitoare la acordarea drepturilor cetățenești”. Conform legii, au fost supuși revizuirii, în afară de evreii încetățeniți prin ordonanțe individuale, toți evreii din Vechiul regat și din provinciile unite după 1918. Art. 5 prevedea ca în termen de 30 de zile de la publicarea legii, „primarii comunelor vor întocmi un tablou al evreilor înscrși în registrele de naționalitate ale comunei”. Art. 6 prevedea că „în termen de 20 de zile de la afișare, toți cei trecuți în tablou, aveau obligația de a depune judecătoreii actele doveditoare ale întrunirii condițiilor legale pentru dobândirea cetățeniei. Nedepunerea actelor în termenul fixat este socotită ca o recunoaștere a

³⁰ *Universul* din 1 ianuarie 1938.

³¹ Carol Iancu, *op. cit.*, p. 257.

³² *Curentul* din 2 ianuarie 1938.

³³ *MOR*, din 22 ianuarie 1938.

neîndeplinirii condițiilor legale pentru dobândirea deplin drept a naționalității române”³⁴. Prin obligația de a produce dovezi și acte oficiale pe care evreii, în marea lor majoritate erau în incapacitate de a le procura, prin termene foarte scurte acordate, acest decret-lege repunea sub semnul întrebării întreaga naturalizare a evreilor din România. Într-adevăr, un număr considerabil de evrei își vedeau retrase drepturile de cetățeni români, pentru a redeveni „străini nesupuși unei puteri străine”³⁵. Decretul-lege din 22 ianuarie 1938 anula în întregime art. 7 al Tratatului minorităților semnat de România și care recunoștea cetățenia română „cu deplin drept și fără nici o formalitate evreilor locuind în toate teritoriile țării și neputând să se prevaleze de nici o altă naționalitate”³⁶.

*Consiliul Central al Evreilor din România*³⁷, într-un memoriu adresat guvernului, a formulat un protest față de publicarea decretului-lege de revizuire a cetățeniei, arătând efectele pe care le putea avea asupra populației evreiești. Această inițiativă nu a primit nici un răspuns din partea guvernului, care spera nu numai să marginalizeze populația evreiască din România, ci să provoace emigrarea lor masivă. Octavian Goga, într-un interviu acordat lui Jerome Tharaud și publicat în *Paris Soir* din 8 ianuarie 1938, s-a plâns de invazia a cinci sute de mii de refugiați evrei și a propus trimiterea lor în Madagascar... opinie împărtășită în întregime de A.C. Cuza³⁸. Climatul politic din societatea românească la sfârșitul anului 1937 și începutul anului 1938 era deosebit de tensionat. Starea de spirit a populației românești a fost puternic influențată de ascensiunea forțelor de dreapta. Măsurile antievreiești inițiate de guvernul Goga, chiar dacă multe nu au fost aplicate, au generat un puternic curent de ostilitate împotriva evreilor. În acest context, conducătorii organizațiilor evreiești din România au organizat o puternică reacție orientată împotriva guvernului Goga.

Imediat după constituirea guvernului, conducătorii principalelor organizații evreiești: *Uniunea Evreilor Români*, *Partidul Evreiesc* și *Federația Uniunilor de Comunități Evreiești*, s-au întâlnit la București și au stabilit linia de acțiune. Despre aceasta, Filderman avea să recunoască: „Am recomandat evreilor să saboteze guvernul, prin încetarea tuturor activităților economice”³⁹. Era pentru prima dată când reacția organizată a evreilor din România era direcționată spre acțiuni de sabotare a activităților economice, cu efectul chiar al destabilizării economiei țării. Populația evreiască a fost îndemnată să urmeze linia de acțiune stabilită de conducătorii ei. Ca urmare, au adoptat o „rezistență pasivă”; timp de câteva săptămâni evreii și-au încetat activitățile economice și, de asemenea, s-au abținut de la achiziționări „peste necesități”. Scopul unei astfel de tactici era de a stopa comerțul, de a paraliza industria locală, de a genera nemulțumirea țărănimii pentru faptul că nu-și mai putea vinde produsele. Aceste măsuri erau de natură să provoace nelinește și amărăciune, dar și să demonstreze că măsurile care au avut drept scop să-i lovească pe evrei, lovesc de fapt în întreaga populație⁴⁰. Evreii s-au grăbit să-și retragă economiile din bănci. Atitudinea lor a generat panică în rândul populației, dar mai ales, a pus în pericol economia națională. Referindu-se la această situație, ministrul de Interne Armand Călinescu afirma că: „până la 4 ianuarie 1938, evreii înspăimântau și au scos din bănci 400 de milioane de lei. Atmosfera care s-a creat a influențat și asupra depunătorilor români, provocând panică și printre ei și în felul acesta scoaterea economiilor din bănci a atins cifre mari”⁴¹. Armand Călinescu recunoștea că evreii au fost mai întâi îngroziți, „apoi au boicotat și au creat dificultăți economice”. Ceea ce evreii au numit acțiuni de autoapărare, au fost de fapt acțiuni de subminare a economiei naționale. Aceste acțiuni au creat dificultăți economice și, mai ales, au nemulțumit o mare parte a populației românești; se conștientiza ideea că evreii, care dețineau pârghiile sectorului economic, în egală măsură, puteau fi utile societății sau un pericol de netrecut și în aceste condiții s-a accentuat ostilitatea românilor față de evrei.

Într-o adevărată luptă cu guvernul Octavian Goga, conducătorii organizațiilor evreiești din România au decis să facă apel la sprijinul organizațiilor evreiești internaționale. „Problema evreiască” din România intra astfel și în atenția diplomației occidentale. Nu este lipsită de importanță precizarea că acțiunile desfășurate în plan internațional de către organizațiile evreiești, până la mijlocul lunii ianuarie 1938, au urmărit să atragă

³⁴ *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol. I. *Legislația antievreiască*, volum alcătuit de Lya Benjamin, Edit. Hasefer, București, 1993, p. 30.

³⁵ Carol Iancu, *op. cit.*, p. 259.

³⁶ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, Edit. Paideia, București, 1999.

³⁷ *Uniunea Evreilor Români*, organizație politică a evreilor din România, condusă de W. Filderman și *Partidul Evreiesc*, înființat pentru a asigura reprezentarea evreilor în Parlamentul român, s-au aliat la 29 ianuarie 1936, constituind Consiliul Central al Evreilor din România; scopul era de a apăra drepturile evreilor, așa cum au fost stabilite în Tratatul Minorităților și au fost incluse în Constituția din 1923; vezi Mușat și Ardeleanu, p. 758.

³⁸ *Curierul Israelit* din 30 ianuarie 1938, Carol Iancu, p. 259.

³⁹ Filderman, *Memorii*, pp. 661-662.

⁴⁰ Jean Ancel, *op. cit.*, p. 94.

⁴¹ Armand Călinescu, *Însemnări politice, 1916-1939*, București, p. 199.

atenția opiniei publice internaționale asupra situației evreilor din România și să compromită imaginea guvernului condus de Octavian Goga. După publicarea decretului-lege privind revizuirea cetățeniei, la 22 ianuarie 1938, acțiunile organizațiilor evreiești internaționale se radicalizează, scopul lor era să genereze presiuni din partea diplomațiilor Franței și Marii Britanii asupra regelui Carol al II-lea și să grăbească căderea guvernului Goga. Wilhelm Filderman⁴², președintele *Uniunii Evreilor Români*, a hotărât să acționeze chiar înainte ca guvernul să fie format. Acesta a plecat într-o călătorie în Europa, cu scopul de a cere sprijinul organizațiilor evreiești internaționale și de a alina opinia publică. În trenul spre Paris, Filderman l-a întâlnit pe ambasadorul Franței la București, Adrien Thierry, pe care l-a informat asupra situației evreilor din România „și asupra liniei de acțiune pe care au adoptat-o organizațiile evreiești din țară”. În capitala Franței, Wilhelm Filderman s-a adresat ministrului de Externe francez, Yvon Delbos. De asemenea, s-a întâlnit cu responsabili *Alianței Israelite Universale, Congresul Mondial Evreiesc, Comitetului pentru apărarea drepturilor israeliților din Europa centrală și răsăriteană, Consistoriul – Uniunea comunităților evreiești din Franța, Liga pentru drepturile omului*.

Filderman a știut să expună situația evreilor din România în așa fel, încât să trezească interesul pentru „problema evreiască” din România, unor personalități sau organizații internaționale influente. În scopul sensibilizării opiniei publice și a unor reprezentanți a guvernelor Franței și Marii Britanii, cu privire la pericolul ce plana asupra populației evreiești din România, Filderman a oferit un bogat materialul documentar despre *Partidul Național Creștin* și despre conducătorii guvernului care abia se constituise. La Paris, Filderman a publicat un buletin zilnic cu informații referitoare la situația din România, trimițându-l organizațiilor internaționale, presei franceze, engleze, americane, „precum și ministerelor de Externe ale acestor țări”⁴³; la Londra, Filderman s-a întâlnit cu Lasky, reprezentantul evreilor englezi; la Geneva, în numele *Congresului Mondial Evreiesc*, Filderman împreună cu Nahum Goldman, a prezentat *Ligii Națiunilor* un memorandum cu informații despre noul guvern român, despre ideologia și planurile sale antievreiești și despre modul în care România evita respectarea prevederilor referitoare la minorități din tratatele semnate în 1919.

Toate organizațiile evreiești, cărora li s-a adresat Wilhelm Filderman, au avut o reacție energică. Acestea s-au adresat unor personalități influente ale guvernelor Franței și Marii Britanii. Cele mai multe au fost adresate ministrului afacerilor externe francez, Yvon Delbos. Astfel, la 31 decembrie 1937, Marc Jarblum, președintele *Federației societăților evreiești din Franța*, în numele organizației pe care o reprezenta, afirma că: „Federația este profund tulburată de evenimentele care se petrec în România odată cu instalarea noului cabinet...populația evreiască se află crunt lovită printr-o serie întreagă de măsuri...evreii nu au voie să facă comerț, să înăa hanuri, să posede proprietăți funciare”⁴⁴. La aceeași dată, *Comitetul pentru apărarea drepturilor evreilor din Europa centrală și răsăriteană*, trimite un protest împotriva măsurilor antisemite ale guvernului Goga, care însemnau „violarea angajamentelor internaționale asumate de România”, cu motivația că: „Aceste angajamente fac parte integrantă din tratatele care au atribuit României la sfârșitul războiului, teritorii importante numărând patru milioane minoritari iar ruperea acestor angajamente nu lezează doar sentimentele noastre umanitare, ci amenință direct statutul european și stabilitatea ordinii stabilite”⁴⁵. De asemenea, Narcisse Leven, vicepreședintele *Alianței Israelite Universale*, printr-o scrisoare adresată lui Yvon Delbos, ministrul afacerilor externe francez, la 2 ianuarie 1938, cerea intervenția pe lângă guvernul român, ca urmare a declarațiilor primului ministru Goga și a numeroaselor măsuri „care merg nu numai până a-i priva pe israeliții din România de drepturi politice, ci mult mai departe, privându-i de dreptul la muncă și la viață”⁴⁶. *Congresul Mondial Evreiesc*, într-un comunicat, datat la 13 ianuarie 1938, denunța toate măsurile luate de guvernul Goga și făcea un apel disperat pentru restabilirea drepturilor evreilor pe baza Tratatului din 1919⁴⁷.

⁴² Vezi Dr. Wilhelm Filderman, *Un avocat al etniei sale. Un avocat al cauzei naționale a României, articole, discursuri, memorii 1921-1948*, vol. I, Fundația dr. W. Filderman.

⁴³ Filderman, *Memorii*, pp. 661-662.

⁴⁴ Carol Iancu, *Lupta internațională pentru emanciparea evreilor din România. Documente și mărturii (1919-1939)*, vol. II, traducere de Țicu Goldstein, Edit. Hasefer, București, 2004, pp. 223-224. (în continuare...Carol Iancu, *Documente și mărturii...*).

⁴⁵ *Ibidem*, p. 227.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 231.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 266.